

Қазақстан азаматтарды қаржылық алаяқтардан қалай қорғайды

«Банк қызметкерлерінен» телефон қоңыраулары, жалған кредиттер, ұрланған ақша және банктік шоттар — қаржылық алаяқтардың схемалары күрделене түсуде. Бүгінгі таңда қылмыскерлер алдаудың бір әдісін емес, бірден бірнешеуін қолданады: психологиялық қысым көрсету, қашықтан кредит беру, зиянды бағдарламалар және ұрланған ақшаны алу үшін бүкіл шот-фактуралар. Сондықтан мұндай қылмыстармен тек жан-жақты күресуге болады.

Қорғаудың заманауи әдістері

Соңғы бірнеше жылда Қазақстанда бірден **бірнеше қорғау тетіктері** пайда болды: кейбіреулері алаяқтық кредитті ресімдеуге жол бермеуге көмектеседі, басқалары күдікті аударымды уақытында тоқтатуға мүмкіндік береді, ал басқалары қаскүнемдердің құрбаны болған адамдарды қорғайды.

Алғашқы нәтижелер қазірдің өзінде байқалады. Егер 2024 жылы 20,3 млрд теңге сомаға 8,7 мың алаяқтық қарыз анықталса, 2025 жылы — 4,6 млрд теңге сомаға 5,1 мың алаяқтық қарыз анықталды. 2026 жылдың басынан бері 2,1 млрд теңге сомаға 1,3 мыңға жуық осындай кредит анықталды.

Қорғаудың ең қарапайым және сонымен бірге тиімді әдістерінің бірі — **кредиттер алудан өз еркімен бас тарту** (Стоп-кредит).

eGov порталы арқылы кез келген адам өз атына банктік қарыздар мен микрокредиттерді ресімдеуге тыйым сала алады. Осыдан кейін ақпарат автоматты түрде кредиттік бюроларға, содан кейін барлық банктер мен микроқаржы ұйымдарына түседі. Егер өтінімді қарау кезінде мұндай тыйым қолданылса, кредит ресімдеу мүмкін емес.

Сонымен қатар, жауапкершілік клиентке емес, қаржы ұйымына жүктеледі. Егер банк немесе МҚҰ белгіленген тыйымға қарамастан кредит берсе, мұндай берешек есептен шығарылуы керек.

Бұл сервисті 6,5 миллионнан астам қазақстандық пайдаланды, бұл оны алаяқтық кредиттерден қорғаудың ең сұранысқа ие құралдарының біріне айналдырды.

Көптеген адамдар алаяқтық кредитті қылмыскерлер қандай да бір жолмен басқа біреудің құжаттарына қол жеткізіп, кредитті өз бетінше ресімдейтін жағдай ретінде түсінеді. Іс жүзінде бұдан басқа нәрсе жиі кездеседі.

Алаяқтар адамды кредит алуға көндіреді. Олар өздерін банктің, полицияның, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің немесе басқа мемлекеттік органдардың қызметкерлері ретінде таныстырады, ақшаның ұрлану әрекеті туралы хабарлайды және қаражатты «алып қалуды» ұсынады. Психологиялық қысыммен адам қарызды дербес ресімдейді, содан кейін алынған ақшаны қылмыскерлерге аударады.

Адамға жағдайды байыппен бағалауға және оны алдап жатқанын уақытында түсінуге мүмкіндік беру үшін Қазақстанда шешім қабылдау кезеңі енгізілді.

Енді ірі онлайн-кредиттерді ресімдеу кезінде ақша **шартқа қол қойылғаннан кейін бірден** аударылмайды. Егер кредит сомасы 649 мыңнан 1,1 млн теңгеге дейін болса, банк **кемінде 8 сағат** кідіртуге міндетті. Одан да үлкен банктік кредиттер мен онлайн-микрокредиттер кезінде бұл мерзім кемінде бір тәулікті құрайды.

Осы уақыт ішінде қаржы ұйымы алаяқтық белгілерінің бар-жоғына қосымша тексеру жүргізеді, ал клиент кредит алуға өзінің ниетін **қайталап растауы** қажет. Егер адам қаскүнемдердің ықпалымен әрекет етеді деп пайымдауға негіз болса, ақша беру тоқтатыла тұруы мүмкін.

Тағы бір шара **ірі кепілсіз кредитті алғаш рет рәсімдеп** отырған азаматтарға қатысты. Егер бұрын кредит тарихы болмаған болса, мұндай қарызды қашықтан алуға болмайды. Ол үшін **банк бөлімшесіне жеке барып**, биометриялық сәйкестендіруден өту қажет болады. Бұл адамға хабарламай ірі кредиттерді ресімдеу тәуекелін айтарлықтай төмендетеді.

Қосымша қорғау азаматтардың жекелеген санаттары үшін де қолданылады.

Егер қарыз алушы 21 жастан кіші немесе 55 жастан асқан болса, eGov порталы, кредиттік бюро немесе мемлекеттік сервистермен интеграцияланған банктік қосымша арқылы арнайы келісім алғаннан кейін ғана онлайн-кредитті рәсімдеуге болады.

Мұндай қосымша кезең адамның өз әрекеттерін шынымен сезінетініне және кредит алу туралы өз бетінше шешім қабылдағанына көз жеткізуге көмектеседі.

Іс-қимылды бағалау және биометрия

Қосымша қорғау үшін банктер бүгінде клиенттің құжаттарын ғана емес, қарызды ресімдеу жағдайларын да бағалауда. Егер клиент едәуір толқып, үнемі телефонмен сөйлесе, біреудің нұсқауын алса немесе кредитті неге алатынын түсіндіре алмаса, бұл алаяқтықтың белгісі болуы мүмкін.

Бұдан басқа, банктер кредиттік өтінімдер туралы ақпаратпен алмасады. Егер адам кредитті бір қаржы ұйымында ресімдеп қойса, бір мезгілде екінші ұйымнан тағы бір қарыз ала алмайды. Бұл алаяқтардың құрбанды бірден бірнеше кредит алуға мәжбүрлеу жағдайының алдын алуға көмектеседі.

Барлық қаржыны қосымша қорғау шарасы - **міндетті биометрия**. Сонымен қатар, кредитті жеке басын куәландырмай, онлайн ресімдеу мүмкін емес. Электрондық цифрлық қолтаңбадан басқа міндетті биометриялық сәйкестендіру пайдаланылады, ол кредитті құжаттардың иесі ресімдейтініне көз жеткізуге көмектеседі.

Банктер қосымша қорғаныс құралдарын да пайдаланады. Олар өтінім берілетін құрылғыны тексереді, күдікті белсенділікті тіркейді, телефонды қашықтан басқару әрекеттерін таниды және алаяқтық белгілерін байқаса, операцияны тоқтата алады.

Осы шаралардың барлығы ақша аударылмай тұрып күмәнді белсенділікті анықтауға мүмкіндік береді.

Антифрод-орталығы алаяқтарды тоқтатуға қалай көмектеседі

2024 жылдың шілдесінен бастап Қазақстанда Ұлттық Банктің антифрод-орталығы жұмыс істейді. Бұл банктерді, байланыс операторларын және құқық қорғау органдарын біріктіретін бірыңғай жүйе.

Егер қатысушылардың біреуі күдікті операцияны анықтаса, ақпарат қалғандарына бірден қолжетімді болады. Бұл алаяқтық аударымдарды тез анықтауға, ұрланған ақша өтетін шоттарды орнатуға және қаражат алынғанға дейін оларды бұғаттауға мүмкіндік береді.

Қажет болған жағдайда банктер күдікті аударымның заңдылығын тексеру үшін оны бес жұмыс күніне дейінгі мерзімге уақытша тоқтата алады. Мұндай үзіліс аударым алаяқтардың әсерімен жасалуда деп пайымдауға негіздер болған жағдайда клиенттің ақшасын сақтауға көмектеседі.

Қазіргі уақытта Ұлттық Банктің Антифрод-орталығында 180 мыңнан астам оқыс оқиға тіркелген. Алаяқтыққа қарсы күрес шеңберінде банктер 2025 жылдың басынан бері өз бетімен ағымдағы жылдың 1 мамырына дейінгі кезеңде 68 млрд теңгеден астам сомаға 163 мыңға жуық алаяқтық операциялардың алдын алды. Бұл ретте Ұлттық Банктің Антифрод-орталығының ақпараты бойынша 28,9 млрд теңгеден астам сомаға алаяқтық және заңсыз операциялардың алды алынды және бұғатталды.

Телефон алаяқтарының жұмысын қиындату үшін Қазақстанда SIM-карталарды тіркеуге және сұр нөмірлермен күресуге қойылатын талаптар күшейтіледі.

Енді бір адам SIM-карталардың шектеулі санын тіркей алады, ал жаңасын рәсімдеу үшін биометриялық сәйкестендіруден өту қажет. Сонымен қатар, байланыс операторлары шетелдік нөмірлерді қазақстандық нөмірлерге алмастыруға мүмкіндік беретін жабдықты анықтайды және бұғаттайды.

Байланыс операторлары IMEI-кодтар мен абоненттік деректер базасымен ықпалдастырылған өздерінің антифрод-жүйелерін енгізуге, күдікті трафикті анықтауға және алаяқтық схемаларда қолданылатын нөмірлерді бұғаттауға міндетті.

Нәтижесінде алаяқтық белгілері бар 142,1 млн астам қоңырау және 310 мыңнан астам абоненттік нөмірлер бұғатталды.

Күрестің тағы бір бағыты ұрланған ақшаны аудару үшін алаяқтарға өздерінің банктік карталарын немесе шоттарын сыйақы ретінде беретін адамдар – дропперлермен байланысты.

Қазіргі таңда банктер күдікті аударымдарды талдайды және көптеген жіберушілердің қаражаты өтетін немесе тез аударылатын шоттарды анықтай алады. Егер операция күдік тудырса, банк оны жүргізуді шектеуге, картаны бұғаттауға және ақпаратты құқық қорғау органдарына беруге құқылы.

Бұл жағдайда дропперлер тек әкімшілік немесе қылмыстық салдарлар тәуекеліне ұшырамайды. Егер ұрланған **ақша** олардың шоттары арқылы өтсе, **зардап шеккендер оларды сот арқылы өтеуді талап етуі мүмкін**.

Алаяқтар кредитті ресімдеген жағдайда не істеу керек

Егер азамат алаяқтардың құрбаны болса және осы факт бойынша қылмыстық іс қозғалса, банк немесе микроқаржы ұйымы пайыздар, айыппұлдар мен өсімпұлдарды есептеуді тоқтата тұруға міндетті. Тергеу кезінде де **берешекті өндіріп алу тоқтатылады**.

Егер қаржы ұйымы қауіпсіздіктің міндетті талаптарын бұзғаны анықталса, мысалы, кредит алудан ерікті түрде бас тартуды елемей, биометриялық сәйкестендіруді жүргізбеген немесе шешім қабылдау кезеңін сақтамаған болса, **берешек сотқа жүгінусіз есептен шығарылуға жатады**.

Құрылғыларды бұзумен, дербес деректерді ұрлаумен немесе зиянды бағдарламаларды пайдаланумен байланысты неғұрлым күрделі жағдайларда мәселе сот тәртібімен шешілуі мүмкін.

Ең бастысы – алаяқтықтың алғашқы белгілерінде банкке және құқық қорғау органдарына мүмкіндігінше тез жүгіну. Тексеру неғұрлым ерте басталса, соғұрлым сіздің құқықтарыңызды қорғау және одан әрі шығындардың алдын алу мүмкіндігі артады.

Материал www.fingramota.kz сайтының көмегімен дайындалды